

Příležitosti pro rozvoj – zkušenosti městské části Praha 5 a města Biel/Bienne v zřizování základních škol

Biel – Městská část Praha 5

Září 2015

Zpracovala: PhDr. Marie Černíková

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Podpořeno z Programu
švýcarsko-české spolupráce**

I. Úvod

Projekt se zabývá budováním systému hodnocení a zlepšováním řízení školy, byl jím položen základní kámen spolupráce Městské části Praha 5, základních škol a města Bielu. Konkrétně je rozdělen do několika fází. V květnu a v červnu proběhly návštěvy zástupců Městské části Praha 5 a ředitelů základních škol prvního stupně ve dvou školách v Bielu. Následně zástupci švýcarské strany navštívili zmíněné základní školy a proběhl společný seminář; powerpointové prezentace jsou dostupné na webových stránkách, na některé z nich je ve studii odkazováno. Na základě těchto návštěv a oboustranné výměny informací byla vypracována zde předkládaná studie. Na začátku roku 2016 proběhne závěrečná konference, na kterou bude pozvána širší veřejnost.

Do projektu jsou konkrétně zapojeny následující školy: Fakultní základní škola a mateřská škola Barrandov II při PedF UK, Fakultní základní škola s rozšířenou výukou jazyků při PedF UK v Drtinově ulici, Základní a mateřská škola v Kořenského ulici, Základní škola waldorfská v Jinonicích a Tyršova základní škola a mateřská škola v Jinonicích. Výběr byl učiněn tak, aby zahrnul školy různého typu - velkou sídlištní školu, školu s větším počtem cizinců a dětí ze sociálně slabších rodin, školu zaměřenou na výuku cizích jazyků a waldorfskou školu. Městská část Praha 5 chápe tuto spolupráci jako prostředek k výměně zkušeností, zlepšení klimatu ve školách a zefektivnění vzdělávacího procesu vedoucího k zlepšení znalostí žáků. Management českých škol je v tomto směru ve složité situaci, neboť na rozdíl od švýcarských kolegů je více zatížen administrativou související zejména se správou budov; dle informací ředitelů zabírá až 80% jejich času. Švýcarští kolegové navíc nemají vzdělávací povinnost, čeští ředitelé učí 5-8 hod. týdně v závislosti na počtu tříd. Minimální výše je 5 hodin přímé práce (při více než 25 třídách). Není zde zohledněna skutečnost, že v ČR došlo např. ke slučování základních škol, základních a mateřských škol a tím navyšování počtů tříd bez ohledu na snižování úvazků ředitelů.

Partnerské město Biel/Bienne má 51 tisíc obyvatel a je největším dvojjazyčným městem ve Švýcarsku. Má 7 primárních škol – 80 tříd. Po hlavním městě Bernu je zároveň druhým největším městem v kantonu Bern. Z pohledu administrativně školského je město Biel rozděleno do celkem tří obvodů, které zahrnují 11 německo-jazyčných a 13 francouzsko-jazyčných škol.

Městská část Praha 5 zřizuje 12 základních škol (7 v kombinaci s mateřskými školami, 2 fakultního typu a 3 standardní ZŠ), které ve školním roce 2013/2014 otevřely 188 tříd a zaměstnávají 327 pedagogů. Významnou přidanou hodnotou vzdělávací nabídky na území městské části je specializace vybraných ZŠ na specifický přístup ke vzdělávání (Základní škola waldorfská – waldorfská pedagogika), aktivní využívání ICT technologií pro výuku (Fakultní základní škola a mateřská škola Barrandov II), široká nabídka jazykového vzdělávání (Fakultní základní škola s rozšířenou výukou jazyků při PedF UK), multikulturní přesah a výchova (Základní a mateřská škola Praha 5 – Smíchov) a sociální udržitelnost formou účasti žáků na dobrovolnických projektech (Základní škola Praha 5 – Košíře).

Kurikulární reforma umožnila výše uvedenou specializaci základních škol. Nebyly však vytvořeny centrální nástroje srovnání, a ani nedošlo ke standardizaci některých postupů, a je

tedy těžké vytvořit ucelený obraz o základních školách městské části s ohledem na celostátní průměr.

Zde předkládaná studie by pro zástupce městské části měla podat návrhy na zlepšení systému vedoucí k větší standardizaci. Pro ředitele a pedagogický personál by měla být studie zdrojem zlepšení vzdělávacích postupů vedoucích k zvýšení motivace žáků a celkově k větší efektivitě vzdělávacího systému.

Biel je původně průmyslové město známé výrobou hodinek s velmi početnou skupinou cizinců. Žije v něm mnoho rodin, které mají švýcarský pas, ale nemluví německy ani francouzsky, velké množství rodin potřebuje podporu (cca 12% rodin v Bielu žije z finanční podpory). Švýcarský školní systém je komplikovaný, organizovaný po kantonech. Dvouletá mateřská škola je v Bielu povinná (zdarma), rodiče musí zvolit, zdali budou mít děti vyučovací jazyk němčinu nebo francouzštinu. Následuje 6 letý primární cyklus a 3 letý sekundární cyklus. Celkově je povinná školní docházka 11 let. V nabídce jsou i primární třídy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Po základní škole navštěvuje většina švýcarských žáků cca 70 % střední odborné školy (v případě učilišť se střídá 3 práce, 2 dny učiliště) zakončené buď výučním listem nebo maturitní zkouškou s tím, že existuje prostupnost ze školy s výučním listem a školy s maturitní zkouškou, 30 % žáků navštěvuje gymnázia, 25 % žáků pak studuje na vysoké škole. Pro žáky, kteří se nemohou po základní škole rozhodnout, existují tzv. Brückenangebote – překlenovací nabídky.

II. Švýcarský a český model vzdělávání v základních školách

Švýcarští a čeští žáci dle testů PISA

Mezinárodní srovnávací testy PISA z roku 2009 (Programme for International Student Assessment) potvrdily dlouhodobě vysokou úroveň znalostí a studijních předpokladů u patnáctiletých švýcarských žáků v matematice (8. místo vs. 27. v případě ČR), přírodních vědách (15. místo vs. 25.) a čtení (14. místo vs. 34. pozice ČR). Švýcarský model vychází z legislativně ukotvené autonomie jednotlivých kantonů, zohledňuje jazyková a kulturní specifika, činí municipality odpovědné za řízení a hodnocení kvality škol. I přes heterogenní prostředí Švýcarsko dosahuje výborných výsledků v mezinárodních hodnocení. Jedním z důvodů tohoto úspěchu je pravidelné hodnocení škol a systém podpory, který přináší kvality výuky. Švýcarské odbory školství jsou plnohodnotnými partnery managementu vzdělávacích institucí.

Tvorba švýcarského vzdělávacího systému v úrovni základního vzdělávání

Švýcarský vzdělávací model je tvořen ve třech úrovních.

- Kanton na základě právní úpravy
- Město pomocí vzdělávacích strategií

- Škola prostřednictvím vlastního modelu

Vznik vzdělávací strategie na úrovni probíhá ve třech etapách:

1. Definování témat: Všichni partneři mají možnost předložit v písemné formě relevantní témata. Na workshopu s vedením školy všichni sdělí první strategické směry. Tyto směry zpracovávají i školské komise.

2. Projednání témat: Všichni partneři (vyučující, vedení školy, rodiče) diskutují u šesti kulatých stolů, které strategické směry jsou pro daná témata nejdůležitější. Na základě toho se vypracuje návrh znění strategie.

3. Konzultace a závěrečná redakce: Tento návrh znění je odeslán ke zveřejnění. Školské komise i vedení škol mají možnost zkonzultovat návrh se svými učitelkami a učiteli. Na základě toho pak je zhotoveno definitivní znění strategie do rukou obecní rady.

Školní model stanoví i pedagogický postoj, učení, práce s různorodostí / heterogenit, spolupráce s rodiči, multikulturalismus. Školní vzdělávací model je vypracován vedením školy a vyučujícími. Vzdělávací plán je předepsán kantonem, jsou možná drobná doplnění, např. 1 hodina francouzštiny nebo výtvarné výchovy navíc. Kanton centrálně stanoví učebnice.

Český systém v úrovni základního vzdělávání

Ve srovnání s tímto modelem jsou české základní školy mnohem volnější. Výběr učebnic je v kompetenci ředitele školy, který si může vybrat z nabídky učebnic, které mají schvalovací doložku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Ve druhé polovině 90. let proběhla příprava kurikulární reformy, jejímž cílem byla změna cílů a obsahu vzdělávání směrem k utváření a rozvoji životních dovedností (klíčových kompetencí) a k přípravě žáků pro praktický život. Samotná změna kurikula započala tvorbou rámcových vzdělávacích programů pro předškolní a základní vzdělávání, které byly schváleny v roce 2004. Obsahují základní cíle a dovednosti. Obsah jednotlivých předmětů je stanoven pouze v hrubých rysech. Dle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání má ředitel školy k dispozici na prvním stupni 14 disponibilních hodin a na druhém stupni 18 disponibilních hodin, tj. v každém ročníku cca 2,5 hod. týdně, které může věnovat předmětu dle charakteru školy.

Konkretizace učebního plánu je obsažena ve školním vzdělávacím programu, který tvoří škola sama rozpracováním rámcového vzdělávacího programu. Vydává ho ředitel školy. Výhoda školního vzdělávacího programu je volnost, která se tím dává školám, možnost jejich profilace, nevýhodou je pak to, že se učební plány škol mohou lišit a žáci při přestupech na jinou školu se mohou setkat s odlišnou skladbou učiva. V roce 2012 byly konkretizací rámcových vzdělávacích programů vytvořeny tzv. standardy v uzlových bodech vzdělání, tj. na konci prvního a druhého stupně základního vzdělávání pro matematiku, český jazyk, anglický, německý a francouzský.

Spolupráce s rodiči

Vztah rodiče-škola je významným sociálním vztahem, který ovlivňuje úspěšnost výchovně-vzdělávacího procesu (prof. Erika Mechlová). Ve Švýcarsku i v České republice se buduje vztah rodičů ke škol rozdílně. Ve Švýcarsku jsou rodiče zapojeni již do tvorby vzdělávací strategie na úrovni města a školy, a je tak zaručeno její přijetí, podpora jejího uplatňování. Tento přístup má základ ve švýcarském modelu přímé demokracie.

V České republice se rodiče nepodílejí na vzniku vzdělávacího modelu školy. Míra komunikace s rodiči je v každé škole rozdílná. Všechny školy v České republice mají webové stránky a na nich vyhrazenou část pro informace pro rodiče. Informace o prospěchu kromě žákovských knížek mohou školy zapisovat do elektronického úložiště: škola online, kde jsou pod kódem informace o prospěchu žáka. Ze dvou navštívených švýcarských škol měla webové stránky pouze jedna. S ohledem na povinnou spádovost ve Švýcarsku nemají základní školy potřebu získávat žáky, což může být jedním z důvodů, proč nespravují webové stránky.

Školy v městské části Praha 5 se snaží prohloubit spolupráci s rodiči. Od roku 2014 má např. škola Barrandov II, ZŠ a MŠ Barrandov a Waldorfská škola certifikát „rodiče vítáni“.

Doporučení pro školy i MČ Praha 5: Podporovat spolupráci s rodiči, zlepšit informování rodičů, podporovat společné akce,...

Role odboru školství městské části / role odboru školství švýcarského kantonu

Městská část je primárně odpovědná za administrativní, ekonomickou a technickou podporu jí zřizovaným školám.

Odbor školství organizační jednotkou úřadu městské části na úseku školství. V oblasti školství plní úkoly vyplývající ze zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, Statutu hlavního města Prahy, zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních celků. Zpracovává koncepci rozvoje školství v městské části Praha, zajišťuje grantovou politiku Městské části Praha v oblasti tělovýchovy a sportu.

Podle školského zákona zpracovává např. návrhy rozpisů rozpočtů finančních prostředků státního rozpočtu v souladu se zásadami stanovenými MŠMT ČR a krajskými normativy a předává je na MHMP, zpracovává a předkládá MHMP rozbor hospodaření s finančními prostředky státního rozpočtu podle osnovy a postupu stanoveného MŠMT ČR, zajišťuje styk s veřejností, poskytuje informace v oblasti školství a metodicky řídí školní jídelny.

Role odboru školství ve Švýcarsku spočívá ve větší míře v zapojení na vypracování koncepce a metodických doporučení viz např., <http://www.erz.be.ch/erz/de/index/direktion.html>. V oblasti finanční se švýcarský kanton podílí více i na spolufinancování chodu školy, např. finančně podporuje školní výlety a zájezdy.

Zajímavý je i jeho koncept Deset znaků dobrého vyučování (Hilbert Meyer), které zazněly v prezentaci zástupkyně odboru školství: Jasná struktura vyučování. Vysoký podíl času, kdy se žák skutečně učí. Klima podporující učení. Obsahová srozumitelnost. Smysluplná

komunikace. Rozmanitost metod. Individuální podpora. Cvičení inteligence. Jasná očekávání výkonu. Připravené prostředí.

Doporučení pro MČP 5: MČ P5 by mohla komunikovat koncepci vzdělávací politiky tak, aby byla celkově čitelnější a lépe přijímána rodiči, vzdělavateli i širším okolím žáků. Vychází se tak z předpokladu, že úspěch při dosažení vzdělávacích cílů a motivace ke studiu není jen věcí školy, ale i rodiny a okolí i celé společnosti. Cílem je, aby patřilo k dobrým mravům být úspěšný ve škole, dosahovat úspěchů v klíčových předmětech. Lze pro to např. využít noviny MČ P5, webové stránky, setkání s rodiči, ..., a hlavně nastavení širší koncepce.

Dále pak by bylo dobré, kdyby MČ P5 mohla finančně podpořit společné aktivity školy tak, aby se např. škol v přírodě či lyžařských kurzů mohly skutečně zúčastnit celé třídní kolektivy bez ohledu na sociální zajištění rodiny. Jedná se o významnou podporu koheze kolektivu, která pak může mít kladný vliv i na úspěchy žáků. Konceptu spolužák je nejlepší učitel lze uplatnit jen tam, kde je dobrý třídní kolektiv.

Správa budovy a financování oprav

Z rozpočtu města Biel se financuje správa budovy i její opravy. Organizačně je údržba a správa budovy zajišťována odborem školství a sportu. Odbor školství a sportu dále platí či spolufinancuje školní materiál, exkurze a tábory. Je zodpovědný za sportovní vybavení a IT a audiovizuální technologie.

V České republice mají školy právní subjektivitu, tj. ředitelé školy jsou zodpovědní i za správu budovy. Od městské části dostávají finanční prostředky na opravy, za vlastní realizaci jsou zodpovědní oni sami.

Doporučení MČP 5: vytvořit podpůrná opatření, která by ředitelům ulehčila veškeré činnosti spojené se správou budovy.

Doporučení MČP 5: vytvořit podpůrná opatření, která by ředitelům ulehčila veškeré činnosti spojené se správou budovy.

Hodnocení vzdělávání

Ve Švýcarsku žáci v šesté třídě před přestupem na sekundární stupeň vypracovávají tzv. orientační práci, jejíž podobu stanoví město. Výsledek této práce nemá vliv na rozdělení žáků, jejím cílem je kalibrace známkování.

V 7. třídě probíhá tzv. kontrolní zkouška, kterou stanoví kanton a která se koná při nesrovnalostech při přestupu na sekundární stupeň. Dále pak lze skládat privátní testy od profesních sdružení pro potvrzení pracovní způsobilosti

MŠMT vyvinulo základ pro celoplošné zkoušky z českého jazyka, matematiky a cizího jazyka, tzv. standardy, které obsahují učivo, které by žáci měli znát v tzv. uzlových bodech vzdělání, tj. v 5. a 9. ročníku. Celoplošné srovnávací testy v 5. a 9. třídách byly v České

republiky bohužel konány celostátně v těchto ročnících pouze jednou, nejsou zatím k dispozici srovnatelná data.

Vzhledem k tomu, že neexistuje jednotný systém testování, mohou být výsledky jednotlivých škol velmi rozdílné.

Doporučení pro MČ P5 i školy: Do doby, než budou plošně zavedeny testy v 5. a 9. třídách, podpořit v rámci školy systematické testování žáků jednotlivých tříd. Cílem tohoto testování je zefektivnění výuky a pro žáky získání co nejvíce informací o výsledcích výuky a možnost porovnání znalostí a dovedností v rámci podmínek školy.

Kvalifikace vyučujících

Ve Švýcarsku existuje rozdílná maturitní zkouška pro obory odborného a všeobecného vzdělávání. Z tohoto důvodu jsou rozdílné kvalifikační předpoklady vyučujících pro studium pedagogického zaměření na úrovni středních škol. Následující výčet dokládá prostupnost v oborech odborného vzdělávání s výučním listem a maturitní zkouškou. Přípuštění ke studiu potřebnému pro předškolní a primární vzdělávání a pro sekundární stupeň umožňují následující typy předchozího vzdělání:

- Švýcarskem uznávaná gymnaziální maturita,
- odborná maturita s doplňkovou zkouškou,
- Švýcarskem uznávané ukončení odborných vysokých škol (bakalář nebo diplom),
- Švýcarskem uznávaný výuční list včetně diplomu pro mateřské školy (přípuštění jen pro předškolní a primární vzdělávání), diplom pro hospodaření a učňovský diplom,
- rovnocenně uznávané zahraniční osvědčení o předchozím vzdělání.

Vlastní kvalifikace vyučujících je rozdílná pro předškolní a primární stupeň, kde se požaduje tříleté studium na odborné vysoké škole a ukončení na úrovni bakalář. Pro sekundární stupeň I (7. – 9. třída) se požaduje čtyřleté studium s ukončením na úrovni magistr.

Vyučovací povinnost je ve Švýcarsku na prvním stupni 28 hodin týdně (85 % úvazku). Ostatní aktivity, jako např. účast na aktivitách školy, spolupráce s úřady, rodiči či kolegy představuje 12% úvazku, 3 % úvazku představuje účast na dalším vzdělávání. Třídy jsou méně početné, velikost stanoví kanton: pro mateřské školy 14 – 22 dětí ve třídě a pro první stupeň základní školy 16 – 26 dětí ve třídě (normativ: 21). V České republice je nejnižší počet žáků ve třídě 17, nejvyšší 32. Hodiny cizích jazyků probíhají v menších skupinách.

V České republice jsou kvalifikační předpoklady rozdílné, vyplývají ze zákona o pedagogických pracovnících č. 563/2004 Sb. Pro práci v mateřské škole stačí vzdělání na úrovni maturitní zkoušky v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy,

může být však i vyšší vzdělání příslušného zaměření na vyšší odborné škole či vysokoškolské vzdělání získané studiem v akreditovaném studijním programu studijního oboru pedagogika, případně v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů prvního stupně základní školy, vychovatelství nebo pedagogiku volného času.

Učitel prvního základní školy musí mít vzdělání v příslušném akreditovaném magisterském studijním programu v akreditovaném magisterském (min. 5 let) studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů prvního stupně základní školy nebo magisterské studium pro druhý stupeň, příp. střední či mateřské školy doplněné příslušnou specializací pro základní školy.

Učitel druhého stupně základní školy získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy, příp. střední školy.

Standard učitele

Dle švýcarského chápání pozice standardu učitele je třeba, aby byl obsažen již v přípravě budoucích pedagogů. Vytvářením standardu učitelského vzdělávání se zabývá Švýcarská konference ředitelů pro vzdělávání v kantonech. Rozumí se jím ideální míra profesních kompetencí a proces jejich dosažení. Jedná se o stanovení efektivity učitelského vzdělávání, resp. různých systémů učitelského vzdělávání v německy mluvících oblastech Švýcarska. Jde o to, aby si učitelé sami zodpověděli otázku, zda a do jaké míry podle jejich názoru tyto standardy výsledky vzdělávání splňují. Příklad formulace standardu: Naučil jsem se, jak s žáky mluvit o chybách tak, aby z nich profitovali. Snaha o dosažení standardů není jen otázkou jednotlivých osob – (budoucích) učitelů, ale také jednotlivých institucí vzdělávajících učitele a celého systému, který toto vzdělávání řídí (tzn. Ministerstvo školství). Jedná se o víceúrovňový model vytváření standardů.

Pravidelné rozhovory s učiteli

Vedení školy vede se spolupracovníky nejméně každé dva roky rozhovor. Tento rozhovor nemá vliv na finanční ohodnocení. Týká se osobní situace jako např. rámcových pracovních podmínek, pracovního klimatu, náplně práce jako např. přístupů k výuce, výchově, poradenství, spolupráce, rozvoje, chování; stanovení cílů, zpětné vazby pro vedení školy, a dalších poznámek. Rozhovor má předem stanovenou strukturu, z rozhovoru se pořizuje zápis. Strukturu rozhovoru stanoví školský úřad, viz příloha. Rozhovory s učiteli jsou jedním z článků modelu zkvalitňování práce učitele.

V České republice rozhovory s vyučujícími nejsou centrálně řízeny, neexistuje pro ně závazná osnova a jejich konání záleží na jednotlivých ředitelích.

Práce s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami

Naprosto rozdílné je postavení osob, které pracují s žáky s postižením ve Švýcarsku a v České republice. Ve Švýcarsku existují dvě pozice: sociální pedagog a asistent. Sociální pedagog ve Švýcarsku má magisterské vzdělání speciální pedagogiky a specializační kurzy. Často má tedy vyšší vzdělání než učitel ve třídě a též vyšší plat. Při vyučovacím procesu pomáhá žákům s postižením, příp. může i učitele alternovat v případě, že učitel vysvětluje látku jiným žákům. Práci sociálního pedagoga jsme viděli ve 2. třídě při čtení – psaní. Žáci dostali písmenka a měli z nich vytvořit větu. Sociální pedagožka měla na starosti tři žáky: žákyni s mentálním postižením, žákyni cizinku a žákyni, která opakovala. Působila velmi mile, klidně a rozvážně. Tito tři žáci seděli vedle sebe – třída byla uspořádána do podkovy. Ve třídě měli tito tři žáci ještě oddělené místo pro zklidnění s hračkami, stimulačními hrami, knihami. V případě, že se třídní učitel věnoval těmto třem žákům, kontrolovala práci ostatních žáků speciální pedagožka. Asistenta jsme při práci neviděli, nicméně dle informací napomáhá sociálním pedagogům.

V České republice existuje studijní obor speciální pedagogiky na pedagogických fakultách, nicméně absolventi tohoto oboru působí ve škole zřídka, z finančních důvodů si ho může dovolit jen větší škola. Asistent v českém vzdělávacím systému je totiž zařazen do nižší platové třídy než učitel. Kvalifikační předpoklady totiž splňuje i absolvent základní školy, který má speciální kurz.

Odbor školství ve Švýcarsku vytváří v rámci své metodické činnosti metodickou podporu, viz formuláře, k žádosti o přizpůsobení podmínek pro žáky se specifickými poruchami učení: http://www.erz.be.ch/erz/de/index/kindergarten_volksschule/Informationen_fuer_eltern/beurteilung_04/legastherie_dyskalkulie.assetref/dam/documents/ERZ/AKVB/de/02_Beurteilung_Uebertritte/beurteilung_uebertritte_DVBS_abweichen_von_der_Beurteilung_Antragsformular_d.pdf. Následně rodiče dostávají v každém pololetí zprávu: http://www.erz.be.ch/erz/de/index/kindergarten_volksschule/Informationen_fuer_eltern/beurteilung_04/downokusit_loads.html. Ve spolupráci s rodiči může škola žákům se specifickými poruchami učení omezit učební cíle; zpravidla však až po 3. třídě.

Doporučení pro MČ: pokusit se najít finanční prostředky tak, aby speciální pedagogové mohli působit ve více školách nebo ve spolupráci s Pedagogicko-psychologickými poradnami poskytnout školám metodické vedení pro práci s žáky se vzdělávacími problémy. Absolventi vysokých škol pedagogického zaměření nejsou většinou na práci s těmito žáky připraveni.

Další vzdělávání pedagogů

Ve Švýcarsku je další vzdělávání povinné, neboť je ze 3 % součástí náplně práce učitele. Nabídka na další vzdělávání zveřejňuje kanton a probíhá buď formou individuálního, nařízeného vzdělávání nebo dalšího vzdělávání v týmu (10 půlnů). V rámci dalšího vzdělávání lze získat následující certifikáty:

CAS (Certificate of Advanced Studies) - němčina jako druhý jazyk, digitální média ve vyučování, heterogenita, IT ve škole, zprostředkování kultury, vedení škol, kvalita a rozvoj školy, zprostředkování tance, rozvoj výuky, základní stupeň výuky, děti s řečovými vadami.

DAS (diplomové studium) - zprostředkování kultury, vedení škol, rozvoj výuky.

MAS (magistr) - vzdělávací management.

V České republice není zatím další vzdělávání povinné. Je zajišťováno Národním institutem dalšího vzdělávání, přímo řízenou organizací MŠMT. Programová nabídka je uveřejňována na webových stránkách <http://nidv.cz/cs/programova-nabidka>. Jedná se o nabídku různých kurzů, nicméně většinou se jí účastní stejná skupina učitelů. Vzdělávání probíhá většinu v době vyučování, ředitel tedy musí zajistit suplování. NIDV připravuje kariérní řád učitele, v rámci kterého se plánuje s povinnou účastí na dalším vzdělávání učitelů. Délka vzdělávání by měla být závislá na třídě dle kariérního řádu a plánuje se i její zařazení v době mimo vyučování, takže ředitelům v případě přijetí tohoto návrhu odpadne povinnost zajistit suplování.

Začleňování žáků s jiným mateřským jazykem

Ve Švýcarsku je velký počet žáků cizinců. Konkrétně v Bielu, průmyslové město, které bylo známé výrobou hodin, žije cca 60% rodin, jejichž prvním jazykem není němčina ani francouzština. Pro žáky cizince, kteří neumějí německy nebo francouzsky existují tzv. příjmové přípravné třídy Empfangsklasse https://www.biel-bienne.ch/files/pdf2/bks_sus_TS-Angebot_fuer_Kinder_der_Empfangsklassen_130122_d.pdf. Vzdělání v těchto příjmových přípravných třídách se učí pouze jazyk, výuka je zdarma, v jedné třídě jsou děti různého věku i různých zkušeností – děti, které nikdy nechodily do školy i ty, které již mají školní zkušenost. Struktura příjmových přípravných tříd je pouze ve větších městech. Žáci jsou v těchto třídách dle kapacit tříd i dle potřeb. Žák cizinec, který se zařazuje do školy, by měl mít úroveň B1 dle SERR.

Počet žáků cizinců v České republice je mnohem nižší. Pouze v některých lokalitách dosahuje počet žáků cizinců 10 %. Dle ČSÚ 2009-2010 bylo v mateřských školách 1,3 %, tj. 3 963 cizinců z celkového počtu 314 008 dětí, základních školách 1,7 % tj. 13 839 cizinců z celkového počtu 794 459 dětí a ve středních školách 1,4 % tj. 7 900 cizinců z celkového počtu 556 260 studentů. S ohledem na nízký počet cizinců není vybudován systém přípravných tříd, funguje jen v místech s velkou koncentrací cizinců, tj. např. v Kostelci nad Orlicí, kde je velké azylové zařízení. Žáci cizinci v základních školách mají doplňkové kurzy českého jazyka pro cizince zdarma.

III. Popis návštěv

S ohledem na úsporu času byly návštěvy jak ve švýcarských tak českých školách organizovány vždy v rámci části hodiny. Návštěvy škol v MČ P5 jsou navíc doplněny informacemi o škole a jejím zaměření, které bylo vždy součástí prezentace školy.

Poznámky z návštěv ve školách v Bielu

Návštěva ve škole Mühlefeld

3. třída – přírodopis

Počet přítomných žáků 7, z toho 4 cizinci s nízkou znalostí němčiny. Někteří žáci chyběli – ve třídě je celkem 15 míst. Ve třídě je menší počet žáků, protože je v ní hodně cizinců s nízkými znalostmi němčiny, příp. s SPU.

Téma hodiny: včely (napsáno na tabuli)

Průběh hodiny:

4 min. začátek zklidnění – žáci sedí v koutku na pohovce a učitelka čte pohádku

10 min. rozdělení do skupin. Učitelka zadá všem práci.

Dva žáci pracují sami bez přímého dozoru učitelky – každý má však jinou práci. Na základě textu na lístečku zpracovávají vlastní text. Žáci píšou tužkou.

Se skupinkou čtyř žáků učitelka pracuje. Každý má svůj text na lístečku, má ho přečíst, porozumět mu a pak nalepit na stránku. Náslech netrval celou dobu.

Popis třídy: na školní tabuli je napsané téma dne VČELY. Ve třídě bylo mnoho obrázků včel, knížek o včelách.

4. třída - člověk a jeho svět

Počet přítomných žáků 18

Téma hodiny: vlastní práce na rozdílná témata např. Titanic, vlk, pes,...

Náslech začal cca v polovině hodiny, žáci seděli rozdělení do skupinek, někteří žáci používali počítač, jiní knihu, atlas.

Před koncem hodiny zklidnění. Všichni sedí v kroužku, jsou propleteni – spojení rukama a předávají signál dotykem ruky na kolena podle pokynů učitelky.

Na konci hodiny dostali úkoly týkající se objemu. Obecné zadání bylo napsáno na tabuli, žáci pak dostali konkretizaci na lístečkách. K dispozici měli konkrétní nádoby.

2. třída matematika

Počet přítomných žáků 18

Třída rozdělená na skupinky, oddělená přihrádkami, žáci vypracovávají příklady v učebnici. Ti, kteří úkol vypracovali, jdou za učitelkou, aby jim úkol opravila. Pak dostanou do dvojice příklady, které počítají na chodbě. Jeden žák zkouší, tázaný spolužák stojí gumovém polomíči, na kterém se může točit, poskakovat. Lze si i půjčit švihadlo a proskočit se na chodbě.

Návštěva ve škole Geyisried

2. třída – německý jazyk – nácvik abecedy

Počet přítomných žáků 9 (část žáků měla jiný předmět)

Žáci stojí, mají nápisy se jmény, jejich úkolem je se seřadit podle abecedy. Potom si sedli a měli vypracovat cvičení na zvláštním listu. Mohli si vypomáhat pomůckou, kterou si sami vyrobili: skládačku, kterou měli v krabičce od sirek, každé písmeno mělo jedno políčko. Učitelka měla navíc zadání pro nadané žáky. Zajímavý prostředek na zklidnění žáků (chce-li se žák napít, jde pro vodu k umývadlu po dřevěném hranolu (musí dávat pozor, aby vodu nevytlil, zbaví se tím zbytečného pobíhání).

1. třída – německý jazyk

Výuka němčiny – třída učitel se sociální pedagožkou. Sociální pedagožka se stará primárně o tři žáky: autistu, dívku, která opakuje třídu a lehce mentálně postiženou žákyni. Sociální pedagožka někdy přebírá práci učitele a naopak.

Jednalo se o hodinu nácviku psaní. Žáci seděli v lavicích do U. Třída měla zvláštní koutek pro žáky s postižením, přehrazený lavičkou. Měli velké množství pomůcek k dispozici.

Část hodiny – 2. třída “žirafí“

Pokud žák splní úkol, přidá si terčík.

Shrnutí:

V hodinách mají učitelé vždy připravenou práci navíc pro nadané žáky. Žáci často mění místa. Probíraná látka je vždy i na nástěnkách ve třídách. V hodinách je klid. Při násleších jsme neviděli výklad látky.

Poznámky z návštěv ve školách v Praze 5

Školní vzdělávací programy základních škol jsou ve stručnosti shrnuty na webových stránkách: <http://www.praha5.cz/cs/uredni-deska/odbor-skolstvi-a-kultury/>.

Základní škola a mateřská škola Kořenského

<http://www.zskorenskeho.cz/>

Od 1. září 2015 bylo navíc ke škole přičleněno odloučené pracoviště ZŠ Žvahov, kde postupně vznikne celý první stupeň. Ve školním roce 2015/16 je na Žvahově otevřena první a přípravná třída.

Základní škola poskytuje vzdělání ve všech devíti ročnících cca 260 žákům. Ve škole je ve srovnání s ostatními školami poměrně vysoké procento cizinců. Její vizí je poskytovat žákům výchovu a vzdělání v souladu se školním vzdělávacím programem Otevřená škola pro 21. století, spočívajícím na třech základních pilířích: komunikace v jazyce mateřském i světových jazycích, využití technologií, rozvoj osobnosti. Se školou spolupracuje speciální pedagog - etoped, který pomáhá řešit krizové situace či dlouhodobé problémy žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Základní škola organizuje pravidelné testování v 5. 9. ročnících. Ve škole funguje školní orchestr.

Výuka anglického jazyka probíhá od 1. třídy, německý jazyk je vyučován v osmém a devátém ročníku. V rámci projektu Projekt Edison přijíždějí do školy studenti s celého světa, v angličtině prezentují své země a pořádají pro naše žáky kulturní akce. Od roku 2015 působí ve škole rodilý mluvčí.

Navštíveny byly hodiny českého jazyka ve 4. třídě (hodina s asistentem), přírodopisu v 5. třídě (téma hodiny: nervová soustava), německého jazyka v 8. třídě. Téměř při všech hodinách byla použita interaktivní tabule. Velmi zajímavá byla hodina německého jazyka a přírodopisu. Při přírodopisu se jednalo o zajímavý způsob výkladu nervové soustavy – přiblížení informací, které jdou z mozku a které jdou do mozku, žáci pracovali ve skupince, měli za úkol napsat, které informace jdou z mozku. Hodina výuky němčiny jako druhého cizího jazyka byla velmi živá: samostatná práce žáků – prezentace rodiny (powerpoint) – interaktivní tabule, četba úsměvných příběhů – samostatná práce žáků.

Fakultní základní škola s rozšířenou výukou jazyků při PedF UK

Drtinova 1/1861

<http://www.zsdrtinova.cz/>

Školu navštěvují pouze žáci, kteří bydlí na území Prahy 5. Zájem o studium ve škole převyšuje její kapacitní možnosti. Škola využívá disponibilní hodiny ke zvýšenému počtu hodin výuky cizích jazyků. První cizí jazyk- angličtina se vyučuje od 1. třídy, od 5. třídy se vyučuje 2. cizí jazyk. V rámci žákovských projektů děti vytvářejí film. Škola se účastní charitativních akcí, vánočního zpívání. Žáci se účastní olympiád a soutěží. V rámci projektu Edison navštěvují školu vysokoškolští studenti z celého světa. Žáci, kteří se přestěhují, mají

půl roku na adaptaci, nejsou hodnoceni tak přísně. Navštívili jsme hodinu matematiky v 1. třídě, jejíž část probíhala v angličtině (Content and Language Integrated Learning CLIL). Výuka cizích jazyků probíhala ve skupinkách, hravou formou. Navštívili jsme i hodinu zpěvu s nácvikem břišního dýchání a rozezpívání.

Fakultní základní škola a mateřská škola Barrandov II při PedF UK

<http://www.fzsbarr.cz/>

Škola vyučuje podle svého školního vzdělávacího programu Škola snů ve všech ročnících. Jedná se o velkou školu (33 tříd, v 1. a 2. ročníku je 5 tříd, 750 dětí, průměrně 24 dětí ve třídě). Škola má vlastní divadelní a pěvecký soubor (vlastní divadelní scénu). Díky této velikosti si může škola dovést zaměstnat speciálního pedagoga a školního psychologa.

Škola rozvíjí tzv. kritické myšlení, rozvíjí se čtení s porozuměním (zvláštní výukové materiály dostupné na www.nakladatelstvi-safran.cz), děti jsou vedeny k argumentaci (konkrétně při ukázce čtení v 1. třídě). Učitelka s žáky konzultuje i přístup k učivu (Jste spokojeni?). V matematice se používají knihy prof. Hejného. Žáci (ukázka 2. třídy) při hodině spolupracují na koberci v kruhu či v hloučcích vypracovávají úlohy či tvoří své zadání. V budově školy proběhl v letních měsících seminář metodiky výuky matematiky podle prof. Hejného. Škola má k dispozici velké sportoviště.

Škola má své rituály, např. při přijetí žáka do 1. třídy dostávají prvňáčci od pana krále, ředitele školy, klíč k poznání a nepopsaný pergamen, který se popíše následně jejich školními úspěchy. Přestože se jedná o velkou sídlištní školu, není problém sociálně patologických jevů zvláště významný. Prevence funguje od 2. stupně (adaptační kurzy, program boje proti násilí, kyberšikaně,...). Jakmile se objeví náznak šikany, hned je problém řešen.

Tyršova základní škola a mateřská

ZŠ Tyršova

<http://www.tyrsova.cz/>

Sídlištní škola, která prošla velkou rekonstrukcí, byl vybudován úsporný nový pavilón s družinou. Zaměřuje se na ekologii, projekt Ekoškola (soutěže, výstavy, zateplení). Ve škole funguje parlament, spolek žáků školy. Pro žáky i rodiče je na internetu vynikající učební pomůcka, tzv. virtuální kabinety, které obsahují učivo dějepisu, zeměpisu, matematiky, anglického jazyka, výchovy občanství a výchov, viz. <http://www.tyrsova.cz/virtualni-kabinety>.

Základní škola waldorfská

<http://www.waldorfjinonice.cz>

Impulzem k založení školy v roce 1992 bylo přání rodičů, kteří se podíleli a dosud podílejí na rozvoji školy aktivní a otevřenou spoluprací, a to přímou spoluprací s učiteli školy účastí na

měsíčních třídních schůzkách a individuálních rozhovorech (tripartita učitel – rodič – žák), přípravou a realizací kulturních, společenských a pracovních projektů, materiální a finanční podporou výukového procesu. Ve druhé třídě např. dětem píší a malují jejich první čítanku. Škola se nachází na okraji Prahy v Jinonicích, má proto téměř „vesnický“ charakter. Hlavním principem waldorfské pedagogiky je sladit proces vzdělávání s vývojem dítěte a aktivní účast učitelů, rodičů i žáků na celém procesu. Ve škole je 230 žáků, 9 tříd. Zájem o studium ve škole převyšuje její kapacitní možnosti. Žáci jsou vedeni k pomoci sobě navzájem, ke společné výuce a k tomu, aby se učili jednat, aby dokázali spolupracovat s ostatními a mohli se tak podílet na všech lidských činnostech a učit se být ve smyslu základního procesu utváření vlastní osobnosti. Široké, celou skutečnost zahrnující pojetí učení, by mělo každému jedinci dát možnost objevit, odkrýt a obohatit svůj tvořivý potenciál, vynést na světlo poklad, který je v každém z nás skryt. Ráno probíhá 110 min. epochové vyučování hlavního předmětu (matematika, český jazyk, člověk a svět, přírodovědné předměty) každý den po dobu jednoho měsíce. Pak dojde ke změně - pokračují „klasické“ vyučovací hodiny (cizí jazyky, matematika, český jazyk, pohybové, pracovní a umělecké výchovy) v týdenním rozvrhu. Anglický a německý jazyk je vyučován již od 1. třídy se zvýšenou dotací. Výuka má celkově umělecký charakter. Waldorfské školství nemá učebnice, učitel si z dostupných materiálů a podle ŠVP tvoří tematický plán, ze kterého pak látku vykládá originálně, dítě si tvoří svůj studijní materiál. V 8. třídě žáci vypracovávají a v závěru roku pak veřejně prezentují ročníkový projekt s různorodou tematikou (např. film, divadlo, knihu, různé výrobky a další), společně pak v tomto ročníku připravují (herecky, kostýmově, propagačně, organizačně, finančně) ročníkové divadelní představení, které opět v závěru roku několikrát veřejně prezentují. Každý měsíc škola organizuje slavnosti – setkání žáků celé školy.

Pro lepší informovanost vydává škola pravidelný týdeník (Žurnál) v rozsahu 20 stran, který informuje o proběhlých i plánovaných akcích. Výuku spoluvytváří řada projektů, třídních i celoškolských (vítání prvňáčků, patronace tříd, Michaelské, Martinské, středověké a renesanční slavnosti, vánoční a velikonoční jarmark, pole, řemesla, stavba domu, výjezdy a ŠVP, programy primární prevence,...) a také mezinárodní spolupráce tříd i pedagogů. Škola má vysoký podíl dalšího vzdělávání pedagogů (průměrně více než 150 hodin na učitele a školní rok).

Škola má stanoveny principy vedení školy:

- 1) Učitel je plně zodpovědný za školu jako celek.
- 2) Učitelé se pravidelně jednou týdně scházejí. Musejí mít blízký pracovní vztah.
- 3) Vedení musí být transparentní a srozumitelné.
- 4) Rodiče a učitelé tvoří společenství.
- 5) Učitel má rovný přístup.
- 6) Učitel odpovídá za své vyučování.

IV. Práce s pedagogickým týmem

1. Příklad školy Mühlefeld

Škola Mühlefeld

motto školy – spolu na cestách

Společně na cestách

Ve škole,

jako v našem společném prostoru k setkávání, ve kterém si dodáváme síly, podporujeme se a pomáháme si.

S dětmi,
které podporujeme při jejich učení a dodáváme jim odvahy při jejich vlastních aktivitách.

S rodiči,
od kterých očekáváme aktivní a otevřenou spolupráci.

S vyučujícími,
kteří spolupracují jako profesionální pedagogický sbor.

Ve škole Mühlefeld

Podstatou řízení školy je spoluúčast na vedení školy. Učitelé rozvíjejí vlastní vizi, důležité je pojmenování hodnot. Motto školy spolu na cestách je realizováno jak ve škole s dětmi, tak s rodiči. Společně jsou formulována důležitá témata. Základem je tzv. kooperativní učení, psychické zdraví a integrace.

Metoda kooperativního učení (viz též <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/13897/kooperativni-uceni-aby-to-fungovalo-.html/>) využívá vztahů spolupráce žáků pro optimalizaci učení každého z nich. Pro její aplikování má škola vydané požadavky (slide 20), která jsou

odstupňované na povinné (červená barva), navazující (zelená barva) a opakující se (modrá). Mezi povinné požadavky patří sledování tempa učení dvou žáků, skupinový turnaj, střídavé čtení a shrnutí, cvičení čtení nahlas, vědomé vkládání chyb, dům otázek. Každé dva roky se tyto požadavky upřesňují či mění. Čtvrtletně se vyhodnocuje. Každý stupeň zakládá šanon, v němž shromažďuje metody a příklady z dobré praxe.

Škola funguje, pokud se na ní podílejí všichni.

Společně definovaný program je sestaven do tabulky, viz prezentace „Unterlagen der Schuleinheit Mühlefeld, červeně je označeno, co je třeba vytvořit, zeleně, co je již realizováno a modře, co je třeba vytvořit.

V rámci školy funguje pětičlenná řídicí skupina tvořená učiteli (za každý stupeň jeden učitel a jeden učitel odpovědný za zdraví školy), která je podřízena vedení školy. Jejím úkolem je vyhodnocování školního vzdělávacího plánu, vypracování návrhu opatření a realizace tohoto plánu. Řídicí skupina koordinuje činnost a požadavky a projekty na podporu zdraví školy. Vedení školy se minimálně dvakrát ročně účastní zasedání. Řídicí skupina se zřizuje sama na min. jeden rok, max. 4 roky.

Vedení školy stanoví kompetence.

Žáci jsou sledováni jak z hlediska osobnostního vývoje, tak v rámci třídy. Hodnotí se rovina osobnosti, věcná i organizační rovina, pracovní vztah.

V případě, že se objeví šikana, má škola nastavený čtyřstupeňový způsob řešení problému. 1) řeší učitel, 2) řeší rodiče ve spolupráci s učitelem, 3) konzultuje se učitelka, která je zodpovědná za integraci a má speciální vzdělání, 4) přizve se externí školní psycholog. V případě velkých problémů lze žáka na dva týdny ze školy vyloučit.

Pokud jde o spolupráci učitelského týmu, učitelé jsou vedeni ke sdílení, jež je zdrojem obohacení. Osobní ztroskotání, odhalení osobní nejistoty je dovoleno. Učitel musí mít trpělivost. Požaduje se ochota ke spolupráci a vzájemná výměna informací, zpětná vazba a konstruktivní kritika. Učitel je zodpovědný za naplňování učebních osnov. V týmu je třeba diskutovat formy spolupráce, didaktické přístupy a klima ve třídě. Týmová spolupráce je proces, nutná je otevřená diskuse, nejméně 1-2x za školní rok je třeba diskutovat o vnímání vzájemné spolupráce. Učitelé jako dobře fungující tým musí být vzorem pro žáky.

V případě problémového žáka ve třídě, je pro pedagogy vypracovaná metodika řešení situace v několika stupních. Existuje i postup jak pracovat s přetíženým žákem či žákem nadaným.

Doporučení pro školy: Na příkladu vedení školy Mühlefeld je zajímavá účast pedagogů na stanovení cílů školy, jejich vyhodnocení a spolupráce pedagogů. Doporučujeme pokud možno posílit spolupráci učitelů v rámci jednotlivých předmětů i příp. napříč. Velmi důležitá je i účast učitelů na směřování školy a vyhodnocení. Nejdůležitější body se pak mohou stát předmětem novelizace školních vzdělávacích programů.

2. Souhrnné poznámky k řízení školy

Hlavní náplní práce ředitelů škol ve Švýcarsku je řízení pedagogického týmu a směřování školy tak, aby byl vzdělávací proces co nejefektivnější. Švýcarští ředitelé totiž nemají

vyučovací povinnost ani odpovědnost za správu budovy. Stručně tedy uvádíme některé postupy, se kterými jsme se seznámili v rámci návštěv:

Systematické rozhovory ředitele s učiteli. Cílem rozhovorů je poznat názory učitelů, motivovat je k účasti na směřování školy, příp. poznat některé jejich osobní problémy (osobní vyhoření, přecházení nedorozumění s žáky či kolegy,...), projevit o práci učitelů – vyjádřit pochvalu, zlepšit komunikaci mezi kolegy.

Podklad pro tyto rozhovory dodává školský úřad města Bielu. Možná by bylo zajímavé dát těmto rozhovorům strukturu.

Postupy zlepšující a zefektivňující práci pedagogů

V navštívených školách ve Švýcarsku byla viditelná spolupráce mezi učiteli, ať již ve formě sdílení dobré praxe či vytvoření společných míst k setkávání (oběd, káva).

K postupům zefektivňujícím práci učitelů patří i stínování, předmětové porady, šanony s příklady dobré praxe. Cílem všech těchto snah je nastavit pravidla ve škole tak, aby co nejvíc docházelo ke spolupráci mezi jednotlivými učiteli. Aby učitelé nebyli mezi sebou konkurenti ale opravdoví spolupracovníci. Jen vzájemnou komunikací mezi učiteli lze vytipovat žáky, kteří mají problémy a stanovit společně postupy zlepšení. Navíc je velmi důležité, aby si učitelé navzájem sdělovali příklady dobré praxe.

Vzájemné hospitace

Jedním z prostředků zkvalitnění výukového procesu jsou vzájemné hospitace. Zajímavé by v tomto ohledu mohlo být i videohospitace ze švýcarských škol.

Předmětové skupiny

Jedním z předpokladů zlepšování kvalitní výuky jsou oborové či předmětové skupiny, tj. Vytvoření struktury v rámci které se scházejí učitelé jednoho předmětu. Důležitá jsou i mezipředmětová setkání, tj. setkání zástupců různých předmětů.

Účast učitelů na řízení školy

Pokud se učitelé spolupodílejí na řízení školy, mají za vzdělávací proces i větší zodpovědnost.

V. Churský model

Churský model je přínosný zejména diferencovaným a individualizovaným přístupem k žákům. Vyvinul se postupně z potřeby škol vzdělávat velký počet žáků cizinců. Umožňuje rozvíjet v jedné třídě jak nadané žáky, tak žáky se specifickými vzdělávacími problémy a žáky cizince často s nedostatečnými znalostmi jazyka vzdělávání a rozdílným nadáním. Do studie byl proto zařazen níže uvedený doslovný překlad principů Churského modelu. Na základě návštěvy dvou škol v průběhu jednoho dopoledne nebylo totiž možno si učinit ucelenou představu o jeho filozofii. Neznamená to však, že níže uvedený vzdělávací model obsahuje úplně nové přístupy; mnohé z níže uvedených kroků byly aplikovány přímo při

konkrétních návštěvách škol Prahy MČP 5, jako např. vytváření úloh samotnými žáky, konzultačního prostředí, učební prostředí, atd.

„Vše, co mělo být objeveno, již bylo objeveno.“ Charles Duell

„Churský model“ – cesta k vnitřní diferenciaci ve výuce

Projekt na nižším stupni městské školy ve městě Chur

Překlad článku dle webových stránek: http://peterlienhard.ch/download/2011_churermodell.pdf

Učení pomocí učebních prostředí

Vnitřní diferenciaci je nejčastěji kladeným požadavkem na dnešní výuku. Vyučující si jen neumí představit, jak by měli tento požadavek realizovat při všem, co musí při výuce zvládnout. Na městské škole města Chur nyní zkouší nadějný model.

Tento model se opírá o vybavení používané při výuce v mateřských školách. Odjakživa se zde pracuje diferencovaně ve věkově smíšených skupinách. Mateřská škola připravuje učební prostředí pro osvojení si sociálních kompetencí a základních schopností a dovedností. Prvky řízené výuky se využívají souběžně s metodou volné hry.

Při přestupu do první třídy si děti musí zvyknout na novou výuku na základní škole. Důvěrně známou organizační formu výuky zde již nepotkají a čelí tak novým požadavkům, které musí splňovat. Většinou jsou předpoklady žáků příliš rozdílné, aby se s těmito požadavky všichni stejně dobře náležitě vyrovnali. Velmi dlouho to bylo považováno za problém žáků a nikoli systému.

Pozměněná základní struktura učitelům usnadňuje změnu klasického třídního modelu na model vnitřní diferenciaci. Role vyučujícího se mění, aniž by se musel zřít mnoha osvědčených vzorů jednání při výuce ve třídě.

Výuka se skládá z elementů **společnost** (rituály, zpívání v kruhu, výměna informací, hraní), **kurz** (podněty v kruhu), **práce s nabídkou učiva** (rozdílné dle pracovního místa) a **volná práce** (práce na individuálních projektech, např. s metodou sedmi kroků).

Mateřská škola tvoří základ tohoto modelu

„Churský model“ – cesta k vnitřní diferenciaci ve výuce

K vnitřní diferenciaci v deseti krocích

Změnit základní strukturu

Prostor působí jako druhý pedagog. V centru je kruh pro společné části výuky a prvotní podněty. Školní lavice jsou postaveny tak, že vznikají různá pracovní místa, mezi kterými si žáci mohou volit. V takové třídě už pak není žádný osobní pracovní prostor. Materiál si žáci ukládají do vlastních polic.

Žáci, kteří mají problémy s koncentrací, vyhledají klidná pracovní místa, na kterých nejsou příliš rozptylováni nebo pro ně učitel taková místa určí.

V kruhu mají žáci své pevně přidělené místo, na pracovních místech už ne. V učebně již není určena přední a zadní část. Proto i tabule ztrácí své centrální postavení v místnosti.

Zkrátit fáze výuky

Hlavním znakem tohoto modelu vyučování je fakt, že úvodní fáze (inputy) jsou se třídou nebo vybranou skupinou projednány krátce, aby žáci získali čas na učení a vyučující čas pro podporu žáků. Při práci v kruhu bychom se měli vyhnout takovým situacím, ve kterých rychlí žáci musí čekat na pomalejší.

Vytvořit učební úlohy

Učební úloha je v tomto procesu třetím pedagogem. Aby se uskutečnila výuka orientovaná na učební cíle, musí být připraveny dobré učební úlohy. Dobré učební úlohy jsou podnětné a vedou k cíli. Otevřené učební úlohy umožňují navíc diferenciaci v rámci stejného zadání.

Vytvořit učební prostředí

Učební prostředí vzniká díky různému učivu, které je tematicky spojeno s úvodní fází, a které předkládá učební obsah na různých úrovních. To může být 3 až 5 učebních oblastí. Při dalším podnětu se učební prostředí doplní o další učivo. Učivo, které splní svou službu, může být odstraněno. Jednotlivé učební oblasti tak zůstávají zachovány v průběhu více lekcí. Přizpůsobováním učiva se tak učební prostředí pomalu mění. Dobré učební prostředí vytváří nabídku učiva pro všechny úrovně. Stupeň obtížnosti učiva se neoznačuje. Velmi rychle si budou žáci volit takové učivo, které odpovídá jejich úrovni. Pro vyučujícího je důležité pozorovat, jaké učivo si žák volí.

K „aktuálním“ možnostem výuky vznikne paralelně také nabídka, která je neustále k dispozici.

Pěstovat didaktiku „nepopsaného listu papíru“

Žáci jsou neustále vyzýváni, aby vymýšleli úkoly sami. Prostřednictvím otevřených úloh bude patrný potenciál žáků. Tyto úlohy nám ukazují, jak se musí uzpůsobit nabídka učiva.

Vybudovat konzultační struktury

Žáci musí vědět, jak si mohou pomoci v situaci, kdy neví, jak dál. Zásadně musí být ale také dále rozvíjeny podmínky pro konzultaci mezi vyučujícím a žákem.

Spolužačky a spolužáci jsou stále více používáni jako zdroj učení.

Zprostředkovat učební metody a strategie

Aby se žáci mohli učit samostatněji, jsou potřeba metody a strategie, které musí být žákům krok za krokem zprostředkovány.

Vést často rozhovory o výuce

V otevřeném vyučování hraje důležitou roli zdůvodňování a argumentace. Díky tomu získá vyučující hlubší vhledy do myšlení žáků.

Plánovat individuální (po)kroky ve výuce

Protože je při tomto způsobu práce zřejmé, kde se v učebním procesu dítě nachází, může být další krok cíleně naplánován a eventuálně mohou být zavedena podpůrná opatření (např. společně se speciální pedagogikou). Dyslexie a dyskalkulie jsou často následkem nedůsledně vykonaných učebních kroků. Chyby jsou to v tomto procesu diagnostická okna a poukazují na to, kde pokračovat v práci.

Umožnění procesů a zkoumání vlastního postoje

Všudypřítomná kontrola u tradiční třídní výuky vnucuje myšlenku absolutního přehledu. Často pak u vyučujících vznikají pochybnosti, zda se žáci v otevřeném vyučování dostatečně a správně učí a zda může mít člověk přehled o tom, co každé dítě dělá. Zkušenosti ukazují, že vnitřně diferenciovaná výuka přináší více informací o úrovni žáka.

Velká výzva spočívá ale v umožnění těchto procesů a zkoumání vlastního postoje k nim. Není rozhodující, co chce vyučující, nýbrž co jsou žáci schopni vykonávat a jak je dál vést touto cestou.

Očekávané hodnoty

Následující výpovědi pochází z protokolů experimentátorek.

- ◆ Umožněním tohoto procesu získává přirozené učení na významu.
- ◆ Klesl tlak na to vědět, kde se dítě ve vzdělávacím procesu nachází. Kontrola již není tak důležitá. Tento způsob práce přirozeným způsobem poukazuje na znalosti dětí.
- ◆ Vnitřní diferenciací vytváří čas pro pozorování.
- ◆ Děti mají možnost volby – to zvyšuje ochotu učit se a podávat výkon.
- ◆ Rytmizace vyplyne sama od sebe – závady zmizí, resp. nevznikají vůbec.
- ◆ Tabule už nestojí v centru.
- ◆ Polovina žáků může pracovat okamžitě po uvedení do problematiky, protože všemu rozumí. 30% žáků potřebuje další vysvětlení a zbylých 20% je přetížených, tzn., potřebují vedení krok za krokem.
- ◆ Je pozoruhodné, jak děti pracují samostatně. Díky tomu získává vyučující volný čas, který může dle potřeby věnovat jednotlivými dětmi.
- ◆ Plánovaná práce může otevírat, ale může být také extrémně svazující.
- ◆ Pozorování návštěvnice: Je nápadné, že děti mluvily o látce, navzájem si pomáhaly a podporovaly se.
- ◆ Již před podzimními prázdninami počítají děti téměř do dvaceti.

Jak přejdu z modelu klasického vyučování ve třídě na model vnitřní diference?

Vždy, když lidé stojí před novými výzvami, pokoušejí se integrovat nové elementy do již existujícího systému (modrá šipka). Ve škole to znamená, že týdenní výuka, pracovní výchova, kooperativní učení a jiné nové výukové metody jsou integrovány do stávající výuky. Tak vzniká jen jeden problém: Negativní efekty klasického vyučování v učebně zabraňují, aby se ve vyučování mohly rozvíjet ty procesy, které vytvářejí kvalitu nových forem. Mimoto jsou „nasazeny“ jako doplněk. Díky tomu se stává vyučování v některých ohledech náročnějším.

Jiná cesta vede přes přizpůsobení

Přizpůsobením myslí Piaget vytvoření nových struktur. Přizpůsobení se uskuteční pouze tehdy, pokud asimilace nestačí ke zvládnutí situace. Pro školu, resp. pro vyučování to znamená: Pokud se díky asimilaci nových forem už nedostáváme dále do stávajícího systému, nabízí se nová základní struktura. Do tohoto změněného schématu můžeme tedy integrovat vše, co se nám osvědčilo (žlutá šipka). Ve škole dosáhneme nové základní struktury díky změně uspořádání učeben. To ihned staví vyučujícího do nové role. Díky krátkým podnětům obdrží vyučující navíc více volného prostoru pro konzultace a pozorování. Žáci mají možnost vybrat si z nabídky učiva takové, které je pro ně vhodné. Výzva spočívá tedy v tom, připravit co nejlepší nabídku učiva, která umožní tuto vnitřní diferenciaci. Pro vše ostatní bude vyučující poskytovat své osvědčené zkušenosti a znalosti. Základní struktura brání tomu, aby se vyučující vrátil opět ke klasické výuce ve třídě.

Kontakt: Reto Thöny, ředitelství školy, Rathaus, Poststr. 33, 7000 Chur, 081 254 44 47;
reto.thoeny@chur.ch

K vývojovému týmu patří: Gabi Casutt, Margrit Casutt, Monika Kramm, Margrit Lanfranchi, Edith Hassler, Patrick Lorenz, Andretta Nogler, Reto Thöny, Arno Ulber (PHGr)

Komentáře k implementaci prvků Churského modelu ve školách MČ P5

ad) bod *změnit základní strukturu*

Změna uspořádání je velmi zajímavá, protože plně umožňuje individuální přístup k žákům a jejich spolupráci při plnění úkolů. Předchází se tvorbě třídní hierarchie. Pokud se totiž děti mohou pohybovat či si sednout, jak chtějí, není důležité, kdo je nejlepší.

Změna uspořádání lavic ve třídě se jevila jako problematicky aplikovatelná v českém prostředí již při návštěvě obou bielských škol, přestože byl churský vzdělávací model velmi kladně hodnocen. Jako problematické bylo ze strany ředitelů škol hodnoceno splnění hygienických norem, zejména pokud jde o zajištění světla z levé strany, tj. splnění hygienické normy stanovené vyhl. 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých.

Rozesazení lavic v učebně dle Churského modelu není plně v souladu s § 11 výše uvedené vyhlášky konkrétně s následujícím zněním ustanovení: „Při uspořádání lavic se dbá na to, aby u žáků nedocházelo k jednostrannému zatížení svalových skupin a aby byly dodrženy požadavky na úroveň osvětlení. Při uspořádání lavic jiném než čelem k tabuli je nutné zajistit pravidelné stranové střídání sezení žáků.“ Konkrétní způsob osvětlení, zejména pak umělého osvětlení je uveden v příloze č. 3 výše uvedené vyhlášky. Dle konzultací na ministerstvu zdravotnictví by tento způsob sezení žáků byl možný v případě, že by žáci měnili místa. Důležité je v tomto ohledu i umělé osvětlení, které může osvětlení místa, na které nedopadá světlo z levé strany, pozitivně ovlivnit.

Při konzultacích na ministerstvu zdravotnictví bylo jako velmi nezdravé z hlediska vývoje páteře dětí považováno tzv. sezení do podkovy, kdy někteří žáci jsou trvale otočeni a může tak postupně docházet ke skolióze páteře. Z tohoto důvodu je třeba zvážit, zdali je rozumné, aby žáci neměnili místa v případě sezení do kruhu, záleží však hodně na postavení učitele, zdali je uprostřed či u tabule.

Kontrolu dodržování hygienických požadavků zajišťuje příslušná krajská hygienická stanice. Dle předběžných konzultací by takovéto uspořádání lavic bylo možné pouze v případě třídy pro odborné předměty – nikoliv kmenové třídy tak, aby bylo zajištěno, že žáci svá místa mění a tedy že světlo z jiné než pravé strany, nemají vždy tíž žáci. V případě trvalejšího uspořádání třídy dle Churského modelu se doporučuje předem kontaktovat příslušnou hygienickou stanici a zkonzultovat případnou přestavbu tak, aby při kontrole, kterou zajišťuje právě příslušná krajská hygienická stanice, nedošlo k problémům.

Doporučení školám: vyzkoušet výše uvedené uspořádání třídy u předmětu, u kterého se spolupráce a komunikace žáků mezi sebou nejvíce nabízí a to je např. u výuky cizích jazyků.

ad) bod *zkrátit fáze výuky*

Zkrácení doby, kdy učitel vysvětluje danou látku, souvisí i se změnou postavení učitele, kdy by se z učitele – instruktora měl stát učitel – kouč, který řídí hodinu, zadává a komentuje úkoly. Toto nové postavení učitele reflektuje aktuální dobu, kdy se zejména starší žáci díky

informačním technologiím dostanou sami k velkému množství informací, které však nemají systematicky utříděné. Pokud učitel pracuje s jejich poznatky, žáci nejsou pasivní a jsou více motivováni. Jedná se o jednu z velmi dobrých metod jak zlepšit výsledky žáků zejména na druhém stupni základních škol, kde dle šetření ČŠI v 5. a 9. ročnících mají žáci největší mezery. Tento přístup byl již popsán, viz např. <http://mojeskola.net/ucitel-jako-velitel-instruktor-nebo-jako-kouc>, pracuje s ním i MŠMT ve svých doporučeních. Tento bod úzce souvisí s následujícím a to je tvorba učebních úloh.

Doporučení školám: pokusit se zkrátit dobu výkladu, kombinovat frontální výuku, zapojit více žáky do tvorby učebních úloh, podporovat spolupráci žáků mezi sebou.

ad) bod Vytvořit učební prostředí

Jedná se zejména o to, aby ve třídě byli žáci obklopeni informacemi, pomůckami, které se vztahují k právě probírané látce, tj. aby pokud možno mohli čerpat informace ze všech zdrojů. Toto doporučení je většinou aplikováno. Při návštěvách škol MČ P5 působily všechny třídy velmi interaktivně.

Doporučení školám: Nástěnky s probíranou látkou aktuálně obměňovat. Mnohé pomůcky si mohou vyrábět žáci sami.

ad) bod Vybudovat konzultační struktury

Churský model podtrhuje zapojení žáků. Dle švédského přísloví: 1. učitel je spolužák, 2. učitel je vlastní učitel. 3. učitel je prostor.

Doporučení školám: Vytvořit takové podmínky, aby si žáci mohli být sobě učiteli. Mohou vysvětlovat spolužákům, tvořit zadání úloh, referovat, ..., ve výuce cizích jazyků komunikovat navzájem.

ad bod) Zprostředkovat učební metody a strategie

Při konkrétních návštěvách bylo zajímavé, že žáci vyšších ročníků plnili zadané úkoly pomocí různých pomůcek dle vlastního výběru, studiem knih, prací na počítači, vyhledáváním v encyklopediích. Důležité je, aby daný úkol dítěti vyhovoval.

Učitel může rozlišovat obtížnost zadávaných úkolů dle barev, žáci nemusejí znát barevné odlišení, někteří žáci mohou některé „barvy přeskočit“.

ad bod) Plánovat individuální (po)kroky ve výuce

Plánování a zaznamenávání pokroku je již uplatňováno ve výuce, viz např. Evropské jazykové portfolio <http://ejp.rvp.cz/>. Velmi důležité se v této souvislosti jeví zdůraznění postupných kroků u žáků s dyslexií či dyskalkulií, kteří pro pochopení látky potřebují více času a v případě frontální výuky, kdy tempo určuje učitel se mohou cítit „ztraceni“ při nepochopení návaznosti jednotlivých kroků. Pro ně je možnost studia dle vlastního tempa vynikající.

Doporučení školám: pokud možno posílit individualizaci.

Závěrečné shrnutí:

Úplná aplikace Churského modelu je problematická s ohledem na splnění hygienických norem. Je možné ji plně aplikovat v některých předmětech, které se vyučují v oborových třídách. Nelze takto uspořádat kmenovou třídu. Představuje však velmi zajímavý model, který podtrhuje osobnost žáka a umožňuje v jedné třídě pracovat s žáky s nižšími znalostmi jazyka vzdělání a rozdílným nadáním.

Při návštěvě škol v Bielu nebyly třídy vybaveny interaktivními tabulemi. Žáci ve vyšších ročnících naopak používali osobní počítače zejména k vyhledávání dat, plnění zadaných úkolů (do tříd buď učitel počítače donesl, nebo tam bylo 5 - 6 počítačů stabilně zabudovaných). Jedná se o zajímavý protiklad k organizaci výuky při práci s interaktivní tabulí, která naopak posiluje roli učitele coby zprostředkovatele informací.

V. Závěrečné shrnutí

V rámci projektu nebyly vyčleněny finanční prostředky pro uvedení v praxi jednotlivých opatření. Z tohoto důvodu se i studie omezila na návrh opatření, která pokud možno nebudou vyžadovat vysoké finanční prostředky. Pokud se týká městské části, její role by mohla být posílena ve třech směrech:

- metodická pomoc školám při řešení vzdělávacích problémů (viz manuály, metodické postupy odboru školství v Bielu). Jedná se zejména o to, že pokud je nějaký problém písemně popsán, existuje již základní návod k řešení. Některé materiály lze vyvíjet ve spolupráci s Pedagogicko-psychologickými poradnami (např. práce s žáky s SPU)
- definování jasné koncepce školství,
- spolupráce se školami při evaluaci žáků (nastavení cílů evaluace, četnosti a vyhodnocení). Zavedení zkoušek v 5. třídě by mohlo být spojeno např. s nějakou slavnostní událostí přestupu z prvního na druhý stupeň. Mohlo by se jednat o další opatření, které by omezilo odliv dobrých žáků na víceletá gymnázia.
- součinnost se školami při zajišťování stavebních prací a správy budovy.

Pokud se týká škol, doporučení se týkají dvou oblastí a to implementace prvků Churského modelu a práce na rozvoji školy se zapojením pedagogického sboru.

Na Churském modelu se jako nejzajímavější jeví práce s heterogenní skupinou, individualizace vzdělávacího procesu a práce s žáky s odlišným mateřským jazykem. Přestože je počet žáků cizinců v České republice mnohonásobně nižší, problémy, které přináší heterogenní skupina, jsou podobné. Při návštěvách jsme sice neviděli práci ve vyšších ročnících, nicméně tento přístup by mohl být jeden z těch, který by mohl zlepšit výsledky žáků na druhém stupni (viz šetření ČŠI v 5. a 9. ročnících, kdy žáci zejména druhého stupně nedosahovali požadovaných výstupních úrovní). V tomto vzdělávacím modelu je i zajímavá změna role učitele z osoby předávající informace na kouče. Churský model nemůže být přenesen celkově, protože tomu brání hygienické požadavky. Nicméně školy mohou aplikovat některé prvky. Míra úspěšnosti a efektivity aplikace pak může být předmětem závěrečné konference.

Práce na společném rozvoji školy spočívá zejména ve spolupráci mezi jednotlivými učiteli i napříč předměty. Škola funguje, pokud se na jejím rozkvětu podílí všichni a práce učitele i personál baví. Jedná se nejen o formální společné porady, ale i o vytvoření takového prostředí (setkání u kávovaru, při obědě, nějaké společné akci,...), kdy by docházelo k neformální výměně názorů o vzdělávacím procesu, o případných úspěších či nezdarech žáků, zajímavých postupech (viz např. šanon příkladů dobré praxe v jednotlivých ročnících). V první fázi se jedná o to nastavit pravidla spolupráce tak, aby se jednotliví učitelé nebáli komunikovat jak své úspěchy, tak nezdary, a aby mohlo docházet k případným vzájemným hospitacím.